

ARCHIVES

DIRECTION
DE LA SÛRETÉ GÉNÉRALE
ARCHIVES
POLICE GÉNÉRALE

SZITYA

Emile, de son vrai nom Adolphe Schenk.

- ami de Reichmann,

Conférencier anarchiste, et écrivain

Né le 18 août 1886 à Budapest (Hongrie)

ANARCHISTE

CSAVARGÁSOK ANARCHIÁBAN
SZITTYA EMIL (1886-1964)

1 B 48325

K KASSÁK
MŰZEUM

Szittyta Emil harmadszor tér vissza a Kassák Múzeumba. Korábban az 1989–1990-es életmű-tárlatán elsősorban festőként, 2024-ben pedig Ivan és Igor Buharov kortárs kiállítási projektjének különnc műsájaként találkoztunk vele. Ezúttal a forradalmi politikai irányzatok iránt elkötelezett író és festő, valamint a korszak által kijelölt szűkös mozgástérben létezni kényszerülő történeti szereplő kettős portréja rajzolódik ki. Pályája példa az avantgárd kapcsolatrendszerek és a radikális politikai mozgalmak összefonódására.

Szittyta az 1910–1920-as évek radikális baloldallal rokonszenvező csavargó írójából az 1930-as években – a Harmadik Birodalom fenyegetésével szemben – a francia Kommunista Párt (PC–SFIC) szövetségét kereső emigráns kritikus, majd expresszionista festő lett. Mintegy száz cikket publikált művészetről, politikáról és kultúrtörténetről magyarul, németül és franciául, húsz könyvet írt németül különféle műfajokban, további tíz művészeti tárgyú kötetet jelentetett meg franciául, és többnyelvű folyóiratokat is szerkesztett. Festői életműve mintegy 250 ma ismert művet számlál.

A kiállítás nagyjából két gyűjteményre épül: a Szittyta festői életművét magában foglaló párizsi magángyűjteményre (Fonds Szittyta) és a Deutsches Literaturarchivban (Német Irodalmi Levéltár) őrzött, terjedelmében, műfaji rétegzettségében és időbeli kiterjedésében is kivételes irathagyatékra. E források összeolvasása lehetővé teszi Szittyta majd' nyolc évtizedes életútjának és művészetének nyomon követését földrajzi, kulturális, nyelvi és mediális határokon át. A katalógus egyben forrásgyűjteményként szolgál, a kiállítás kiegészítéseként az iratanyagból és Szittyta magyar, német és francia publikációiból közöl részleteket: 12 dokumentumot.

A kiállítás és a katalógus kettős megközelítést alkalmaz: miközben elhelyezi Szittyta alkotótevékenységét annak művészet- és kultúrtörténeti összefüggéseiben, kitér az azt alakító társadalmi, politikai és gazdasági környezetre is. Három, tematikailag és földrajzilag körülhatárolt egység bontja ki az Európát átszelő csavargólét, a berlini és párizsi letelepedés, valamint a második világháború alatti és utáni viszontagságok időszakát. Térkép mutatja be az Európában szétszóródott – festményeinek, iratainak és könyveinek elvéve fennmaradt példányait magában foglaló – hagyatékot, az őrzési helyek feltüntetése mellett érzékeltetve egyúttal e többfelé honos életmű örök változásban lévő nemzeti és európai horizontjait.

Szittyta Emil hagyatéka közgyűjteményekben és a kölcsönző magángyűjteményekben

Dublin
1. Magángyűjtemény

Párizs
2. Fonds Szittyta
3. Centre Pompidou – MNAM
4. Musée d'art et d'histoire du Judaïsme
5. Musée d'art moderne de la ville de Paris
6. Galerie Antoine Laurentin

Marbach-am-Neckar
7. Deutsches Literaturarchiv

Budapest
8. MNM KK Petőfi Irodalmi Múzeum
9. MNM KK PIM Kassák Múzeum
10. MNM KK Országos Széchényi Könyvtár
11. Szépművészeti Múzeum Könyvtára
12. Magángyűjtemények

Debrecen
13. Antal-Lusztig gyűjtemény

Szittyá Emil és Johannes Nohl, Ascona, 1907 körül
Ismeretlen fotográfus
DLA, ltsz. 80.3070

I.

A CSAVARGÓ ÍRÓ FORRADAL- MAKRÓL ÁLMODIK

(A SZÁZADFORDULÓTÓL
AZ 1910-ES ÉVEKIG)

Szittyta Emil Schenk Adolf néven, hat testvér közül legidősebbként, a háztartásbeli Spatz Regina és a holláncsapóként, hol cipészsegédként dolgozó Schenk Ignác gyermekeként született 1886-ban, Óbudán. A magyar anyanyelvű család egy konzervatív irányt követő neológ zsidó hitközséghez tartozott. Gyermekkorát a szegénység, a munkanélküliség okozta bizonytalanság, a folyamatos költözések és apja erőszakos természete határozta meg. Mivel a család anyagi helyzete nem engedte meg, hogy az állami fenntartású elemi iskola első négy osztályán túl finanszírozzák tanulmányait, így Szittyta hamar csavarogni kezdett, 1905–1906 körül pedig végleg hátrahagyta otthonát.

A következő két évtized a törvényesség és az illegalitás határmezsgyéjén telt. Szittyta állandó lakhely nélkül, koldulásból és alkalmi újságírásból szerzett jövedelemből élt, és Európa országútajait járta. Ezek az évek csak részben rekonstruálhatók: nyomait rendőrségi körözések, hivatalos nyilvántartások, valamint saját és mások íásaiban található szórványos utalások között találjuk. Ebben a húsz évben vált újságíróvá, lapszerkesztővé és íróvá intézményes képzés nélkül, formálódó ismeretségek és barátságok, a velük való – biztos anyagi háttér híján legfeljebb egy-két évig tartó – együttműködések során.

Vándorlásai alatt – ahogyan arról "Das Kuriositäten-Kabinett" (Furcsaságok kabinetje, 1923) című kötetének alcíme tanúskodik – "furcsa eseményekkel, csavargókkal, bűnözőkkel, művészekkel, vallási fanatikussal, szexuális nonkonformistákkal, szociáldemokratákkal, szindikalistákkal, kommunistákkal, anarchistákkal, politikusokkal és művészekkel" került kapcsolatba. A német bohémek, valamint a magyar szociáldemokrata értelmiség és a munkásmozgalom köreiből talált otthonra, amelyek művészi és politikai szocializációját is meghatározták.

1907 körül Párizsban ismerkedett meg két német anarchistaival: Johannes Nohl íróval (1882–1963) és Erich Mühsammal (1878–1934), aki 1919-ben a Bajor Tanácsköztársaság egyik vezető alakja lett. Hatásukra mélyedt el az anarchista klasszikusokban és a korabeli radikális sajtóban egyaránt. Nohl hívta fel figyelmét a svájci Asconában alapított Monte Verità szabadgondolkodó- és művésztelepre, ahová hamarosan ellátogatott, s amelynek egyik első krónikása lett. Gúnyolódott a spiritisztákon, a mazdaizmushoz kötődő vegetáriánus neo-zoroasztriánusokon és más utópistákon, elnéző szimpátiával írt a pacifista, keresztényanarchista tolsztojánusokról, és lelkesedve méltatta a baloldali radikálisokat, mindenekelőtt Pjotr Kropotkint (1842–1921) és a reformszocialistákat (lásd a 4. dokumentumot).

82	Adolf	augustus 18 ^{ten}	fiú	születés	Moro-Gath	Óbuda	Schenk Ignatz cipész	Spatz Regina	Budapest H. Kör. Rajonsza 179	Schossberger Teréz	Kaiser Jozsef augustus 26 ^{ten}	Klein Ignatz keresztelő Budapest VII Kesselenyi u. 1. sz.
----	-------	----------------------------	-----	----------	-----------	-------	-------------------------	--------------	--	-----------------------	---	--

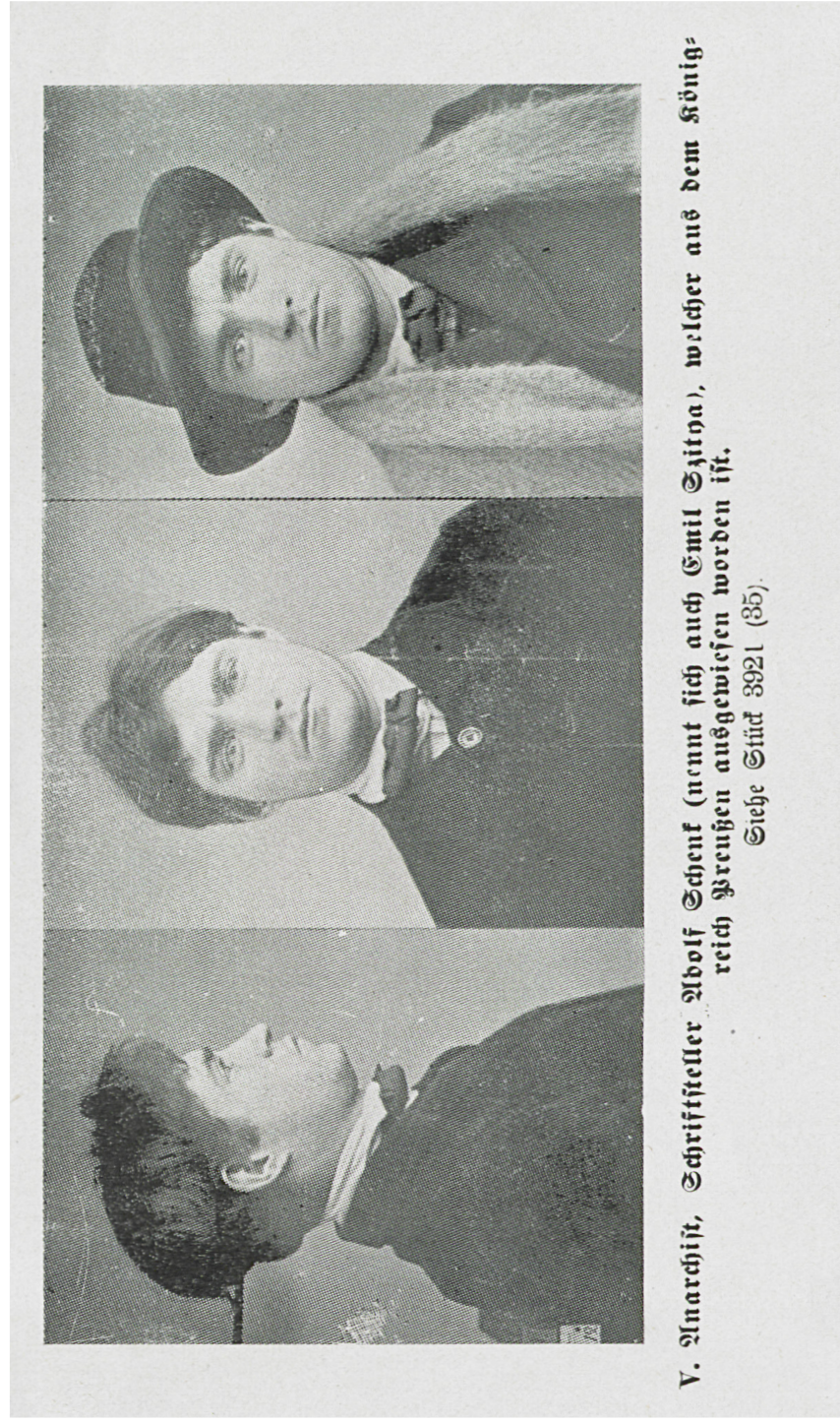
Adolf Avraham Schenk, azaz Szittyta Emil születési anyakönyvi bejegyzése az óbudai Izraelita Hitközség anyakönyvében, 1886. augusztus 18-án

Budapesti tartózkodásai alkalmával az egyik Szociáldemokrata Párthoz kötődő munkásönképző egyesületet látogatta, ott találkozott Wojtjiczky Gyulával (1887–1958), akivel a politikai radikalizmus mellett a forradalmi költészet iránti lelkesedés hozta össze. 1909-ben közösen adták ki "Az újak irodalmáról" című esszéjüket, amely manifesztumjellegű tisztelgés volt Ady Endre (1877–1919) előtt. Nietzsche "Imígyen szóla Zarathustra" című művének szerkezetét kölcsönözve Adyt "a Kelet Charles Baudelaire"-jének, költő-Übermenschnek kiáltották ki, aki a konvenciókon és a kispolgári erkölcsön túllépve megújítja a művészetet, és egyúttal elhozza a társadalmi forradalmat is (Lásd az 1. dokumentumot). Szittyta számára a forradalom és az önrendelkezés – azaz a közösség és az egyén felszabadítása – kettős vezérlőelvűvé váltak.

Szittyta Emil: *Arco*, évszám nélkül
Gouache, papír, 485×635 mm
Fonds Szittyta

„Schenk Adolf (Szittyta Emilként is ismert) anarchista és író, akit kiutasítottak Poroszországból.”
A Német Rendőrségi Értesítőből, 1912. február
ANF, ltsz. 19940457/52

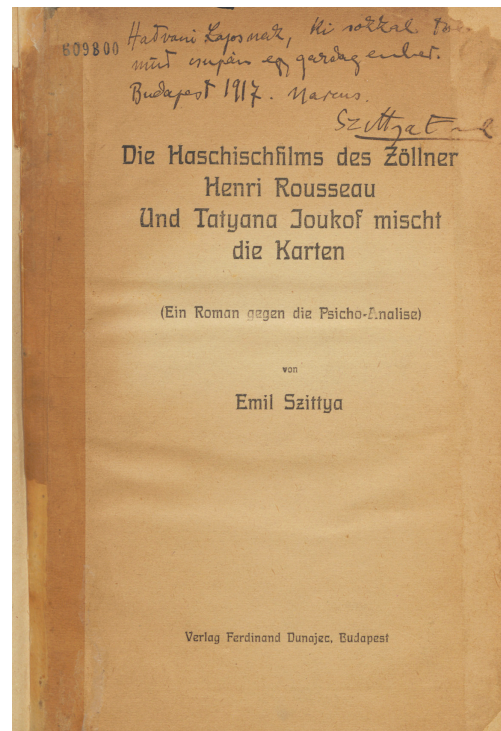
V. Anarchist, Schriftsteller Adolf Schenk (nennt sich auch Emil Szittyta), welcher aus dem Königreich Preußen ausgewiesen worden ist.
Siehe Stück 3921 (35).

Az önrendelkezéshez való jogra vonatkozó személyes meggyőződésének szellemében nemcsak a közösséget hagyta hátra, amelyben született, de a nevét is. Ady költészetében a magyarság keleti örökségét és belső, felforgató erőket egyaránt megtestesítettek a szittyák: ez az összetett szimbolika, és némi önironia inspirálhatta névváltoztatását. A szélsőséges individualizmust hirdető anarchista Max Stirner (1806–1856) filozófiájának szellemében megvetéssel viszonyult a valláshoz és a felekezeti kötöttségekhez, így a hatóságoknak hol római katolikus, hol evangélikus keresztlevelet mutatott be, ahogy érdekei épp megkívánták.

1910 körül a müncheni Simpl kabareóban ismerkedett meg annak hegédűművészeivel és első verseskötetete, a "Die Haschischfilms des Zöllner Henri Rousseau und Tatyana Joukof mischt die Karten (Ein Roman gegen die Psycho-Analyse)" (A vámos Henri Rousseau hasisfilmjei, és Tatyana Joukof keveri a kártyát [Regény a pszichoanalízis ellen]) későbbi kiadójával, a kommunista Ferdinand Dunajecel, a misztikus író Stanisław Przybyszewskivel (1868–1927), a vándorköltő Klabunddal (Alfred Henschke, 1890–1928), valamint a költő-dizőz Marietta di Monacóval (1893–1981).

Klabunddal és Mariettával kölcsönösen beemelték egymást műveikbe, és együtt találtak rá az expreszionista költészetre is. Szövegeiket a nyelvi töredékesség, a nyugtalanító, vizionárius képiség és a tudatalatti működése iránti megszállott érdeklődés jellemezték. Szemléletes példája ennek Marietta 1913-as párizsi találkozásuk alkalmával Szittyáról írt portréverse, amelynek álomszerű prózapoétikája romantikussá lényegíti a bohémélet nyomorúságát – az átmeneti hajléktalanságot és az abból adódó ápolatlanságot, a kábítószer-használatot és a valódi intimitást helyettesítő prostitúciót (lásd a 2. dokumentumot).

Marietta elejtett utalását, amely egy férfi szeretőre enged következtetni, alátámaszthatják Szittyia szövegeinek egyes referenciái: a "Haschischfilms" beszédes személyesnévmás-használata, valamint a queer-aktivista anarchista Senna Hoyról (Johannes Holzmann, 1882–1914) szóló lelkes fejezet a "Das Kuriositäten-Kabinett"-ben. A párizsi és berlini queer szcénáról szerzett, ugyanitt dokumentált tapasztalatai is személyes érintettségre engednek következtetni, amelynek természetét a jelenből visszatekintve már nem lehetséges pontosan meghatározni.

Emil Szittyia: *Die Haschischfilms des Zöllner Henri Rousseau und Tatyana Joukof mischt die Karten (Ein Roman gegen die Psycho-Analyse)*, (Budapest: Dunajec Ferdinánd, 1915). Hatvani Lajosnak dedikált példány OSzK, ltsz. 609.800

Vértés Marcell: Szittyia Emil karikatúrája *Pesti Futár*, 11. évf. 550. szám (1918): 4.

Szittyta szexualitással kapcsolatos írói és újságírói érdeklődése nem aktivista attitűdön alapult, hanem a freudi pszichoanalízis, valamint az anarchista teoretikusok hatása alatt formálódott, akik az addig "perverziónak" bélyegzett gyakorlatokat az individualitás legitim megnyilvánulásaként értelmezték újra. Kora két leghíresebb szexológusáról és aktivistájáról, a berlini Szexológiai Kutatóintézet alapítójáról, Magnus Hirschfeldről (1868–1935) és Iwan Blochról (1872–1922), Sade márki "Les Cent Vingt Journées de Sodome ou l'École du libertinage" (Szodoma százhusz napja, első kiadása: 1904) című kéziratának újrafelfedezéséről leleplező cikket írt. A "Die Aktion" című baloldali expresszionista folyóiratban azal vádolta őket, hogy rosszhiszeműen hiteles orosz műként közölték a cseh anarchista Franz Blazek "Auf Golgathas Philosophie" (A Golgota filozófiája) című művét, egy orosz anarchista fikciós naplóját, amely a forradalmi politikai aktivitás gyökerét a mazochizmusban feltételezte. Ez a konfliktus jól mutatja az önrendelkezés és az emancipatorikus politika iránt elkötelezettek közötti törésvonalakat.

1911 körül Lipcsében ismerkedhetett meg Blaise Cendrars-ral (1887–1961), aki pár év múlva a francia avantgárd költészet kulcsalakja lett. Blazek szövege és Przybyszewski "Totenmesse" (Halotti mise, 1893) című műve iránti rajongásuk hozta össze őket – ezeket Cendrars le is fordította franciára. Egy év múlva Párizsban találkoztak újra, és a kispénzű fiatalok közös szobát béreltek. Szittyta vitte el Cendrars-t a Párizs Montparnasse negyedében található Ruche ("Kaptár") művésztelepre, ahol kelet-európai bevándorló festők és szobrászok laktak, köztük Marc Chagall (1887–1985), Csáky József (1888–1971) és Léon Indenbaum (1890–1981).

Szittyta és Cendrars kétnyelvű folyóiratot és kiadót indítottak "Neue Menschen / Les Hommes nouveaux" (Az új emberek) néven, amely mindkettejük életében az első fontos alkotói együttműködést jelentette. A lapban mindketten közöltek politikai írásokat, Cendrars pedig a kiadónál publikálta a "La Prose du Transsibérien et de la petite Jehanne de France" (A transzsibériai expressz és a franciaországi kis Johanna prózája) című hosszúversét, Sonia Delaunay-Terk (1885–1979) szimultanista illusztrációival. Cendrars költészetének tér- és időbeli torzításai, töredezettsége és önmitizáló gesztusai visszaköszönnek Szittyta első verseskötetében. Saját élményeinek állandó újraírásával Szittyta egy rétegzett, az önéletrajzi olvasatokat egyszerre provokáló és szabotáló poétikát teremtett, amelyben valóság, álom és fikció határai elmosódnak (lásd a 3. dokumentumot).

Az első világháború kitörésekor Szittyta a semleges Svájcba menekülő pacifista emigránsokhoz csatlakozott. Zürichben Walter Sernerrel (1889–1942) és Hugo Kerstennel (1892–1919) alapította meg a "Der Mistral" című hetilapot. 1915 elején megérkezett a városba Hugo Ball (1886–1927), Emmy Hennings (1885–1948), Tristan Tzara (1896–1963), Richard Huelsenbeck (1892–1974), és Marietta di Monaco is. Szittyta, a "szatír vagy szent szeráf," ahogy Ball nevezte, rendszeres látogatója volt a Cabaret Voltaire-nek a dadaizmus létrejöttének éveiben, de a mozgalom megerősödésekor, 1916 végén visszatért Budapestre.

Szerény megélhetését magyar lapokban megjelent cikkei biztosították, a korszakban általánosan tekinthető módon a kormánypárti "Magyar Figyelő"-től az ellenzéki "Új Nemzedék"-ig a politikai paletta számos orgánumban publikált. Írásaiban elítélte a szociáldemokrata pártok háborúpárti fordulataát, anarchista irányzatokat ismerttetett meg a közönséggel, írt költészetéről, és közölt összefoglalókat a német és francia sajtó aktualitásairól is. Ekkoriban találkozott újra Kassák Lajossal (1887–1967), akit 1909-es megismerkedésükkor beavatott a csavargás és lejmolás szaktudományába. Kassák később az "Egy ember élete" (1927) című önéletrajzi regényében számolt be Stuttgarttól Párizsig tartó útjukról. A már rutinos kiadó-szerkesztő Szittyá 1915-ben segítette Kassákot első, "A Tett" című pacifista folyóiratának elindításában, amely az expresszionista irodalmi kísérletek és a háborúellenesség egy év után betiltott fóruma lett.

1918-ban parlamenti interpellációkban és sajtócikkekben az a híresztelés kapott szárnya, hogy a német titkosszolgálat kémeket állított Károlyi Mihályra (1875–1955), a magyar ellenzék radikális szárnyának vezérére, a béke, az Ausztriától való függetlenség, a földreform és a választójog kiterjesztésének szószólójára. A sajtóban Szittyá neve is felmerült az állítólagos külföldi zsoldban álló "agent provocateur"-ök és hírszerzők között. Bár máig sem került elő a kiterjedésében és érintett személyi állományában a sajtóban említetthez mérhető, Károlyi elleni hírszerzői akció létét igazoló forrás, a rágalom megtette hatását: Szittyá kapcsolati hálója széthullott, és emigrációba kényszerült.

1. dokumentum Szittyá Emil és Wojtíczky Gyula: "Az újak irodalmáról"(1909)

Nyugaton bizarr álmokban kéjelegve
gyermeket szült egy
keleti asszony. Idegennek
érezte magát a fiú. Loholt,
futott lázas álmok után, míg
végre egy montmartrei [sic]
csapszékben fülébe csendült a
mester dala... [Charles] Baudalaire [sic]
dalolt... (...)

Egy szellem, mely a vágyak
palettája fölött uralg –
incselkedett lelkével,
csalogatta, dédelgette,
beszélt tüsszel, fenségesen,
lemondóan és hidegen:
"Mester! A ködös Észak
zord norvég-bércei izzó
vágyakat lehelnek. (...) Vágyódo-
da?"

A mester mereng és nem
jegyez. (...)

Nyugtalankodó vágyak
ficánkoltak a szívében,
ingerkedően incselkedtek
vele. A szellem midig mélyebben
hatolt előre tüzes, türelmetlen
kérdéseivel: "mester, hová,
merre mégy?" Végre a mester
őszinte, hirtelen fellángolásában
megragadva szétszórta a
szellem sziporkáit, kitört:
– Mindegy akár hová,
csak ki ebből a világból!

A keleti ifjú megértette
a dalt: Ady Endre eljött
Keletre... (...)

A perverzitás gyűlölete
valakinek nem nagyságát,
hanem kicsinységét jellemzi.
Az egészséges, normálisnak
nevezett ember életének
nincsenek variációi, előtte
csak egy életkérdés van:
a gyomor kérdése. A művész
azonban emberfölötti ember,
magasabbak a szükségletei,
soha nem lehet beteges.

Szittyá Emil és Wojtíczky Gyula:
Az újak irodalmáról (Budapest: ma-
gánkiadás, 1909), 3, 5, 10.

Szyttja Emil: *Cím nélkül*, dátum nélkül
Olaj, papír, 145×173 mm
Antal-Lusztig gyűjtemény

Sonia Delaunay: *Kompozíció*, 1964
Gouache, fedőfesték, papír
191×140 mm
SzM, ltsz. L.67.5

2. dokumentum Marietta di Monaco: "Szyttja" (1913)

Szyttja a rue de Savoie-n lakik.
Két szobája van a hatodik emeleten. (...)
Szyttja minden éjjel a boulevard Saint Michelen kóborol.
Sok örömlányt ismer – még a montmartre-iakat is.
Néhány éjszaka a legromlottabb emberekkel alszik a piaccsarnok mellett.
Sokaktól kér kölcsön pénzt.
A szállodákban nem fizet.
Soha nincs tiszta ruhája.
Az egész teste csupa kosz.
A haja hosszú, kusza és fésületlen.
Az arcát és a kezeit szinte soha nem mossa.
De van egy testrésze, amit nagyon erős Lysol-oldatban fürdet, mert retteg a szifilisz-től.
A lábait régi rongyokba csavarja, hogy járn tudjon ormóttan cipőiben.
Az utolsó koldult fillérjeit is odaadja, ha kérik.
Gyakran fogyaszt hasist.
Szyttja talált egy szép fiút.
Azért jött Párizsba, hogy híres festő vagy híres bűnöző legyen.
Az utóbbi nem sikerült neki.
Estéknként egy frankért statisztál a Châtelet színházban.
Magyarországon katonáskodott.
Ott az egyik este negyven lovat vezetett ki az istállóból a mezőre és hagyta, hogy fussanak, amerre akarnak.
Aztán lefeküdt az ágyába – és elaludt.
Másnap bezárták egy elmegyógyintézetbe.
Ezt a levelet írta az apjának:
"Kedves Apám!
Látogass meg.
Megőrültem.
A fiad"

Első megjelenése franciául:
Marietta di Monaco: „Szyttja,”
fordította Georges Bourguet, *Les Cahiers du Sud*, 78. szám (1926): 270–272. Az eredeti német változat: Marietta di Monaco: „Szyttja,” in: Uő.: *Ich kam – ich geh: Reisebilder, Erinnerungen, Porträts* (München: Allitera, 2002), 10–11. A „[d]e van egy testrésze, amit nagyon erős Lysol-oldatban fürdet, mert retteg a szifilisz-től” sor a francia fordításban szerepel, a német kiadásban azonban nem.

Szittyá Emil: *Totem*, dátum nélkül
Gouache, papír, 500×320 mm
Fonds Szittyá

3. dokumentum Szittyá Emil: "Néha (a fiamnak)" (1915)

1.
Kilenc körül van. Egy elmegyógyintézet, ahol, bár nem rajtam múlt, elvesztettem Verlaine-t. Piros betűs nap. És [a költő Blaise] Cendrars részességében orosz szerzetesekről, hidak alatt fekvő asszonyokról, [a volt katona Stephan] Gaborwiegh földművesről mesél. Én csak fekszem messze lent, és Baudelaire és Villon orrát nézem. Vannak, akik azt gondolják, szerelemből találkoztunk.

2.
Az ingem átizzadt egy férfitől, aki sosem volt az enyém. Most van néhány nőm, virágokat csókolnak. És csak egyetlen férfi volt, aki igazán szeretett. Reggel hat óra. (...)

4
Erdély. Éjfél. Gyakran nem tudok aludni Michael Wohlgemuth képétől, ami itt lóg az ágyam felett. Apró Krisztus hatalmas koponyával fuvolázik, egy pufók arcú kislány elragadtatva nézi a királyi ruhába burkolt parasztnőmodelleket. Szüleim palotájának egyik termében állt egy nagy, nehéz szekrény, faragott díszekkel Parsifal és Melusine legendáiból, furcsa flamand szatírarcú lovagok ölték rajta az ördögöt, akinek az orrát kilapította az idő.

És amikor néha sírva bújtam sápadt anyám ölébe, kinyitotta a szekrényt, beleremegett a kulcs furcsa nyikorgásába, és elgondolkodva nézett apjára, aki egy nehéz karddal idétlenkedett a nagy kandalló előtt.

És akkor anyám nagyon-nagyon szomorú dalokat olvasott fel nekem vicces, gyönyörűen kötött könyvekből.

De ez ritkán történt meg.

Emil Szittyá: „Manchmal (Für meinen Sohn),” in: Uő.: *Die Haschischfilms des Zöllner Henri Rousseau und Tatyana Joukof mischt die Karten (Ein Roman gegen die Psycho-Analyse)* (Budapest: Dunajec Ferdinánd, 1915), 3–4.

Umrao Singh Sher-Gil: *Önarckép haragos Tolsztojként*, 1920 körül. Felirat a hátoldalon: „I am back / to the stone age / or Tolstoy gone / mad” (Vissza a kőkorszakba, avagy az őrült Tolsztoj)
HFKAM, ltsz. F.2013.22

4. dokumentum

Szittyá Emil: "Furcsaságok kabinetje: találkozások furcsa eseményekkel, csavargókkal, bűnözőkkel, artistákkal, vallási fanatikusokkal, szexuális devianciákkal, szociáldemokratákkal, szindikalistákkal, kommunistákkal, anarchistákkal, politikusokkal és művészekkel" (1923)

Olvastam [Mihail] Bakunyin valamelyik életrajzában, hogy amikor a forradalmi tevékenysége miatt bujkálnia kellett, egyszer Ascona egy teljesen eldugott részén kóborolt. Ascona neve sokáig nem ment ki a fejemből. Szeretek olyan helyeket felkeresni, ahol az üldözöttek bújnak el a világ elől, és az egyik este, amikor egy párizsi padlásszobában Johannes Nohllal (akivel a sors talán már egész életemre összekötött) beszélgettem mindenféle furcsaságról, ismét előkerült Ascona neve. (...)

A Monte Verità világmegváltói közé tartozott egy nürnbergi ember, a kókuszprédikátor, aki azt vallotta, hogy minden élelmiszer, még a zöldségek is, bűnösök, mert túl közel nőnek a földhöz. A zöldségek az ördögök és a föld közötti szexuális aktus ondójából keletkeztek. Csak egy egészséges étel létezik: a kókuszdió. A prédikátor úr egyszer statisztikát készített az egyik szigeten található kókuszpálmákról és megállapította, hogy Isten csak annyi embert választott ki a túlvilágra, ahány kókuszpálma nőtt a szigeten, a többi pedig borzalmas halált fog halni. (...)

Kezdetben csak fantazmagóriának tartottam, amiket Asconáról meséltek nekem, de kíváncsi lettem. Azok közé a világcsavargók közé tartozom, akiknek soha nincs céljuk, hanem hangulatukat és kalandvágyukat követve csavarogják be az országokat és a városokat. Az egyik nap Zürichben dekkoltam. Untattak már a 46-os lábú nők. Már az összes spanyol kocsmában tartozásom volt. A sajtuszag beette magát az orrlukáimba. A Limmat-part pedig kövér zsidó nőkkel volt tele. És akkor újra eszembe jutott Ascona. Elkértem a pincértől a menetrendet, és a következő vonattal már indultam is Asconába. (...)

Másodszor Asconában találkoztam ezzel a furcsa anarchista szenttel. Nagyon fáradt volt és pihenni jött Svájcba. A rendőrség innen is ki akarta toloncolni, de ismert svájci kutatók kezeskedtek érte, mondván, hogy [Pjotr] Kropotkinnak semmi köze a terrorista anarchizmushoz, ő egy tekintélyes tudós. Amikor e kellemetlen eset után találkoztam Kropotkinnal, csüggedten mondta: "Ha egy élősködő arisztokrata maradtam volna, akkor mindezek az országok örömmel fogadnának, de mivel én őszintén és komolyan az emberiség érdekében dolgozom, hivatlan vendég vagyok mindenhol a világon. Akik tőlem tartanak, még soha nem olvasták az írásaimat, és nem tudják, hogy 'A kölcsönös segítség' ['mint természettörvény,' 1902] című könyvemben tudományos alapokra fektettem az anarchizmust, és elítélem az erőszak minden formáját, hiszen az anarchizmust nem erőszakkal, csakis lelki fejlődéssel és kölcsönös szeretettel lehet megvalósítani."

Emil Szittyá: *Das Kuriositäten-Kabinett. Begegnungen mit seltsamen Begebenheiten, Landstreichern, Verbrechern, Artisten, religiös Wahnsinnigen sexuellen Merkwürdigkeiten, Sozialdemokraten, Syndikalisten, Kommunisten, Anarchisten, Politikern und Künstlern* (Konstanz: See Verlag, 1923), 89, 91, 92–93, 131–32.

II.

AZ
“IDEGEN”
KRITIKUS

A FASIZMUSSEL
SZEMBEN

(AZ 1920-AS ÉVEKTŐL 1940-IG)

Der Schriftsteller
E. Szittyá

„Szittyá Emil, az író.”
Der Querschnitt, 6. évf. 3. szám
(1926. március); oldalszám nélkül.

Az 1920-as évek viszonylagos állandóságot hoztak Szittyá életében, ekkor kisebb kitérőkkel főként Berlinben tartózkodott. Mint a hasonszórú, kiszolgáltatót emigránsoknak, akiket időnként kilakoltattak a hetibéres szobáikból, Szittyának is a kávéház jelentette az elsődleges életteret. Itt találkozott ismerőseivel, kölcsönkérhette vagy róla gombolták le egy-egy ebéd árát, könyveit árusította, és alkalmi intimitásra alkudott a prostituáltaknál. Ismét kapcsolatba lépett régi barátjaival – például Johannes Nohl íróval – és új ismeretségeket is kötött, többek között Adele Förste színésznővel, ám naplója arról tanúskodik, hogy ekkoriban mély depresszióval küzdött, ráadásul a besúgó-pletyka Berlinbe is követte (lásd az 5. dokumentumot).

Szittyá már az 1910-es években rátalált kiforrott írói stílusára. Magyarul, németül, majd élete későbbi szakaszában franciául írt. Szövegeiben a korai szociológiára jellemző tudományos, irodalmi és publicisztikai stíluselemek ötvözödtek. Írásmódja szorosan kapcsolódott a társadalmi riport hagyományához, amely az 1880-as években bontakozott ki, s amely a rendhagyónak tekintett társadalmi jelenségek bemutatásakor az indukció ismeretszerzési módszerére építve különböző mértékű általánosításokat alkalmazott az egyéni portrétól az anekdotikus elbeszélésen át a tipizálásig. Témái között szerepeltek a művészvilág, a politikai radikalizmus és az atipikus szexuális gyakorlatok. Szerzőként a résztvevő-megfigyelő pozícióját vette fel a társadalom peremére szorult szereplők között, így betekintést engedett polgári olvasóközönsége számára olyan társadalmi szférákba, amelyekhez másként nem fértek volna hozzá.

Miután nem írhatott többé a magyar sajtónak, főként német, svájci és osztrák folyóiratokban publikált. 1927-től a weimari köztársaság két jelentős lapja, a szélesebb közönségnek szóló "Der Querschnitt" és a képzőművészetre koncentráló "Das Kunstblatt" párizsi tudósítója lett. Ugyanekkor kezdett színdarabokat is írni, talán nem függetlenül Adele Förstéhez fűződő hol romantikus, hol baráti kapcsolatától. A 24 éven át tartó, 84 fennmaradt levelet felölelő levélváltásuk Szittyá levelezésének legintimebb része. Sokrétű írói és újságírói tevékenysége nem volt elég az anyagi biztonság megteremtéséhez: mindennapi megélhetését alkalmi támogatásokból fedezte, hol személyesen, hol – kedvelt fordulata szerint – lejmolólevelekben kereste meg éppen jobb sorba jutott ismerőseit és a közismert mecénásokat.

Témája bemutatásakor gyakran alkalmazta a kritikai távolságtartást és az elidegenítő gúnyt, igazodva középosztálybeli olvasói világszemléletéhez és elvárásaihoz. Marginalizált társadalmi közegének monetizálásával igyekezte tehát biztosítani az anyagi hátteret életmódja folytatásához a polgári társadalom és életmód határvidékén (lásd a 4. dokumentumot). Az 1920-as években több kötete épített erre a módszerre: így a "Das Kuriositäten-Kabinet" (Furcsaságok kabinetje, 1923), a "Malerschicksale: Vierzehn Porträts" (Festősorsok: tizennégy portré, 1925), a "Selbstmörder: Ein Beitrag zur Kulturgeschichte aller Zeiten und Völker" (Öngyilkosság: adalékok korok és népek kultúrtörténetéhez, 1925), és az "Ausgedachte Dichterschicksale" (Elképzelt költősorsok, 1928).

Érdeklődése ekkoriban fordult a képzőművészet felé. A "Der Querschnitt" számára írt korai cikkei közé tartozott az ún. letelepedési vagy lakhatási övezetből, a cári Oroszországban a zsidó lakosság számára kijelölt kötelező tartózkodási területről származó, később francia állampolgárságot szerző Marc Chagallról szóló esszéje. A zsidó származású festőt Szittyá még az 1910-es évekből ismerte, a szövegben pedig a korszakban széles körben alkalmazott, kollektív, nemzeti és etnikai sztereotípiákra építő karakterisztika, és a szokatlanabb költői hang ötvözésével ragadta meg a személyes és művészi helyváltoztatás és integráció nehézségeit (lásd a 6. dokumentumot). Az ún. naiv vagy primitív művészet egész életében Szittyá érdeklődésének középpontjában állt. Az 1915-ös "Haschischfilm"-ben már megidézte a naiv mestert, Henri Rousseau-t (1844–1910), de később is vissza-visszatért hozzá: 1924-ben könyvet írt róla németül, majd az 1950-es években elkészítette annak egy kéziratban maradt, kibővített, francia nyelvű változatát is. Az életmű többszemponútú feldolgozása a recepció és a gyűjtéstörténet kérdéseire is kitért, hangsúlyozva a vámos Rousseau-nak az avantgárdra gyakorolt inspiratív erejét.

1927-ben kilátástalan anyagi helyzete végül arra kényszerítette Szittyát, hogy Berlinből Párizsba költözzön. A multikulturális Montparnasse művésznegyed lepusztult szállodáiban teltek az elkövetkező évek. Bár földrajzilag messze került a német fővárostól, nyelvi és kulturális értelemben valójában ekkor még nem váltott országot: cikkei túlnyomórészt továbbra is német lapokban jelentek meg, és német nyelvű szakmai és baráti hálózatára támaszkodott Párizsban is. 1927–1928-as naplóiban még többségben vannak a Berlinhez köthető nevek, rendszeresen felbukkan egyik legfőbb munkaadója, Hermann von Wedderkop (1875–1956), a "Der Querschnitt" szerkesztője, és Adele Förste is. Társasága fokozatosan alakult át. Új vagy megújított ismeretségei között hamarosan párizsi magyar művészeket is találunk, például Csáky Józsefet (1888–1971) és Czóbel Bélát (1883–1976), akik elég régen éltek a francia fővárosban ahhoz, hogy elkerülje vagy hidegen hagyja őket az 1918-as kémbotrány. Ugyanakkor kapcsolatba került a művészkávéházakban tanyát verő, németül beszélő emigránsokkal is – köztük Wilhelm Uhde (1874–1947) műkereskedővel és Fritz Rhein (1873–1948) festővel –, valamint kelet-európai, a cári Oroszország területéről származó művészekkel, például Léon Indenbaum (1890–1981) szobrásszal és Léopold Gottlieb (1879–1934) festővel (lásd a 7. dokumentumot).

Szittyá Emil: A *Gebete über die Tragik Gottes (Imádságok Isten tragédiájáról)* egyedi első és hátsó borítója, 1922
Gouache, papír, 305×210 mm
DLA, ltsz. 71.300

A szakma ezeket a nem francia származású emigráns művészeket az 1920-as években a műkritikusok által megalkotott École de Paris (párizsi iskola) gyűjtőnéven emlegette, de a közvélemény ellenséges része "betelepülteként" utalt rájuk, vagy – a Német Birodalom és az Osztrák-Magyar Monarchia által alkotott első világháborús szövetségi rendszerre utalva – "a Montparnasse központi hatalmainak" is nevezte őket. Az École de Paris nem közös stílusjegyek, hanem a társadalmi státusz alapján rendelte e címke alá a művészeket. Az École de Paris-hoz sorolt alkotókkal kapcsolatos, a művészi-esztétikai tételeken messze túlmutató viták szorosán összefonódtak a külföldiek jogállásáról folytatott szélesebb társadalmi diskurzussal. A támogató és az ellenséges, gyakran idegengyűlölő és/vagy antiszemita kritikák egyaránt a francia nemzeti és zsidó "faji" karakter fogalmát mozgósították, amikor az "idegen" alkotók művészi és társadalmi integrálhatósága mellett vagy ellen érveltek.

Szittyta egyik első francia nyelvű, a mai Lengyelország területéről származó haszid festőről, Arthur Bryksről (1894–1970) szóló 1930-as kötetében is felismerhető ennek a vitának az érvkészlete. A kötetet a Triangle kiadó jelentette meg, amelynek anyagi háttérét egy jómódú lengyel zsidó matematikus-fizikus, Michel Kiveliovitch biztosította. Szittyta párizsi naplójának lapjain nyomon követhető kapcsolatfelvétele a Triangle-lal, valamint rivalizálása az École de Paris-t támogató kritikusok táborába tartozó Adolphe Baslerrel (1876–1951). Korlátozott francia nyelvtudása miatt Szittyta a francia nyelvű diskurzus peremére szorult. Wilhelm Uhdével, Pierre Birtschanskyval és Lyska Kostio (1896–1986) divattervezővel váltott levelei rámutatnak, hogy ennek ellenére kiterjedt művészettörténeti ismeretei és gyűjtői kapcsolatai révén közvetítő szerepet tudott betölteni kereskedők, gyűjtők és művészek között, és a műkereskedelemből származó bevétele hozzájárult megélhetéséhez.

Az 1920-as évek végén találkozott feleségével, Erika Drägerttel (1903–1989), 1931-ben megszületett közös lányuk, Jeanne (1931–1953). A családalapítás viszonylagos stabilitást hozhatott volna számára, de a nagy gazdasági világválság nyomán fokozódó idegenellenesség és a Harmadik Birodalom térhódítása ezt nem tette lehetővé. A náci Németország a weimari liberális sajtó felszámolásával a megélhetését lehetetlenítette el, faji politikájával pedig közvetlenül az életét fenyegette.

A Szittyta család a Luxembourg-kertben
Párizs, 1934
DLA, ltsz. 80.3070

Szittyta az ellenállást választotta, és 1933-ban elindította a "Die Zone" (A Zóna) című német nyelvű, kéthetente megjelenő lapot, amely szerkezetében és hangvételében a "Der Querschnitt" mintáját követte. A folyóirat kettős küldetéssel bírt: Szittyta a nemzetiszocializmus és a bevándorlóként a francia társadalomban tapasztalt saját marginalizációja ellen kívánt fellépni (lásd a 8. dokumentumot). A "Die Zone"-t az emigrációba szorult német baloldali pártok és európai szövetségeseik által működtetett antifasiszta mozgalom részének tekinthetjük. Bár tartalma és retorikája nagymértékben támaszkodott a Kommunista Internacionáléra (Komintern), a folyóiratot döntően Szittyta és társszerkesztője, Paul Ruhstrat finanszírozták. A lap mottója – "zónát teremteni, ahol az igazi német kultúra továbbra is virágozhat" – egybecsengett a legismertebb antifasiszta Komintern-kiadvány, a "Braunbuch über Reichstagsbrand und Hitlerterror" (Barna könyv a Reichstag felgyújtásáról és a hitleri terrorról, 1933) üzenetével, amely a nácikat nem tekintette a "valódi" németiség részének. Szittyta tevékenysége tehát Ék Sándoréhoz (1902–1975), Varsányi Páléhoz (1902–1990) és Szilágyi Jolánéhoz (1895–1971) hasonlóan a nemzetközi baloldali antifasiszta mozgalomba csatornázódott be az 1930-as években. Legkésőbb 1936-ban hivatalosan is belépett a francia Kommunista Pártba.

A kommunista, a radikális szocialista és a szocialista pártok összefonódásából alakult francia népfrentkormány (1936–1938) bukásával Szittyta és családja helyzete gyorsan romlott. Az idegenekkel szembeni egyre ellenségesebb belpolitikai hangulat 1938 novemberében a külföldi lakosok felügyeletéről és ellenőrzéséről szóló törvényben tetőzött, amely Szittytát "nemkívánatos külföldinek" minősítette. Ebbe a kategóriába tartoztak mindazok, akiknek a státusza rendezetlen volt, és nem rendelkeztek hivatalos munkaszerződéssel. Feleségével együtt feltehetően érintette őt az a szeptember végéig kiadott, elsősorban a baloldali emigránsokat célzó rendeletso-rozat is, amely felhatalmazta a rendőrséget a politikailag gyanús külföldiek letartóztatására, kiutasítására vagy internálására. Lányukat, Jeanne-t 1939. december 15-én egy dél-franciaországi gyermekotthonba küldték. A szülők az utolsó pillanatig Párizsban maradtak, s csak közvetlenül a német megszállás (1940. június 14.) előtt hagyták el a várost.

„Német karnevál.”

Die Zone, 2. évf. 6. szám

(1934. március): címloldal.

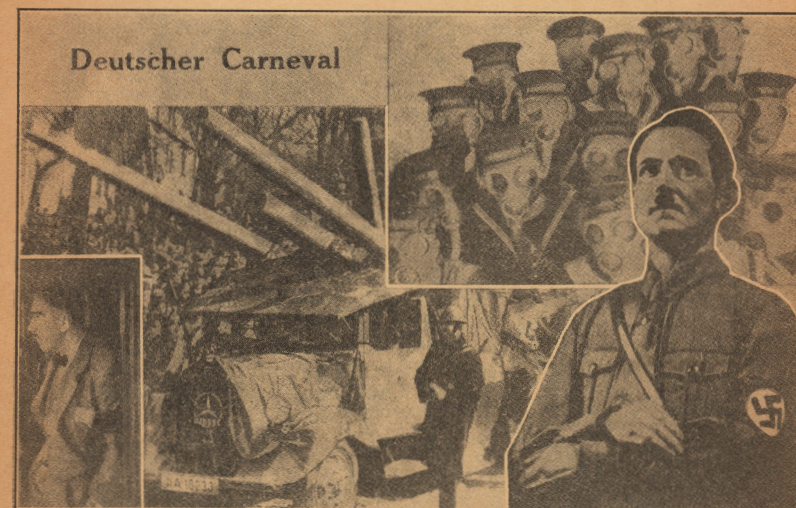
DLA, ltsz. 71.4103

DIE ZONE

PARIS - LONDON - NEW YORK

Der Querschnitt durch die deutsche Politik, Literatur, Wissenschaft, Kunst, Theater, Musik, Rundfunk.

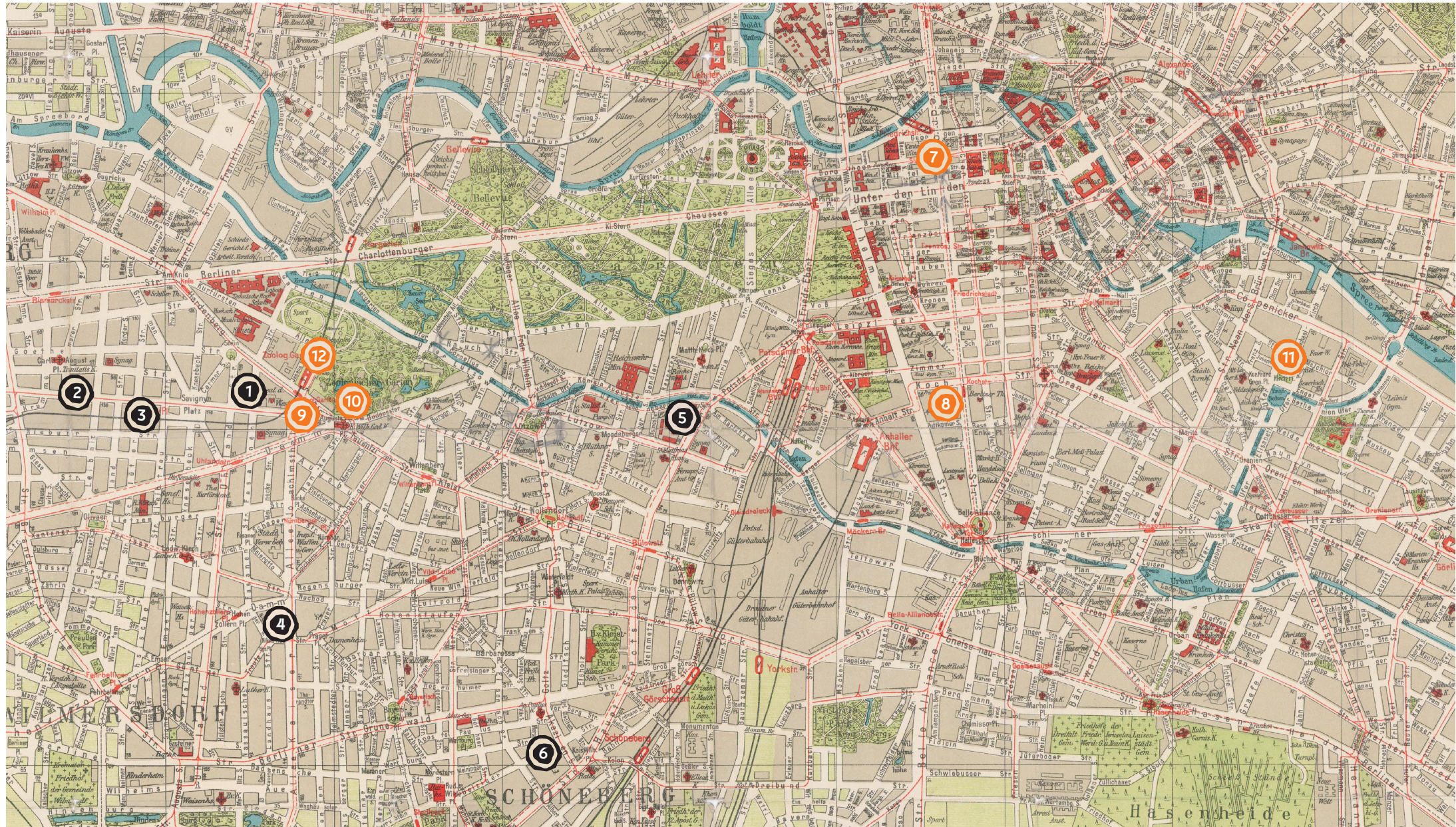
Gesammelt von EMIL SZITTYA und PAUL RUHSTRAT

INHALT :

Zola : An die Jugend - Hitlers Pazifismus - Oesterreich - Was will die deutsche Kirchenpolitik ? - Schundliteratur - Lest folgende Buecher
 Portraet von Barbusse - Rundfunk - Paul Ruhstrat : England (Roman)
 Kunstreportage - Bericht aus Palästina - Warum Madagaskar ? - Pierre Ramus : Wohin steuern wir ? - Immer neue Verfolgungen - Selbstmordepidemie -
 Bilder von Scholz, Grossmann, Chériane, Albert, Milich u. v. a.

Paris, 20. Maerz 1934 REVUE MENSUELLE PREIS : FR. 3.—

Lakcímek

- 1. Kantstraße 18.
- 2. Kantstraße 124.
- 3. Schlüterstraße 28.
- 4. Kaiserallee (ma Bundesallee) 26.
- 5. Potsdamer Straße 63.
- 6. Eisenacher Straße 65.

Kávéházak

- 7. Café Bauer, Unter den Linden 26
- 8. Café Mikado, Puttkamerstraße 15.
- 9. Café des Westens, Kurfürstendamm 18–19.
- 10. Romanisches Café, Kurfürstendamm 238.
- 11. Volkshaus, Engeldamm 62–64.
- 12. Zoologischer Garten vonatállomás restije

5. dokumentum

Szittyta Emil: "Berlini napló"

(1922. augusztus 18–22.)

A kis [szobrász] Georg Ehrlich bejött a kávéházba. Utána kellett, hogy fussak. (Hogy mennyire undorodom ettől!) Egy szakadt 100 márkással fizetett a "Gebete"-ért ["Gebete über die Tragik Gottes" (Imádságok Isten tragédiájáról), 1922] és mocskos vicceket mondott a füzetem nyelvezetéről. Ott helyben eladtam a szakadt 100 márkást 90 márkáért a pincérnek. Legszívesebben pofán vágtam volna ezt a piszkot, de kellett a pénz ebédre. (...)

Egy szomszédos asztalnál valaki fennhangon arról beszél, hogy besúgó vagyok. Nem is ismerem ezt az embert. (Legyek dühös? Még ahhoz sincs erőm.) (...)

(5 ½ óra a kávézóban már kicsit sok.) Hazamentem dolgozni. Elkezdtem dolgozni, de hirtelen olyan idegesség vett erőt rajtam, hogy fogtam a 100 márkást (amit lakbérre tettem félre) és egy kövér kurvához rohantam. Nem fogadott, mert látogatója volt. Trágyaszag csapta meg az orromat. Hazamentem. Annyit önkielégítettem, hogy heves szívdobogásom lett. Most két napig fog fájni a hasam meg a fejem, és lázam is lesz. Önkielégítés után régebben tudtam dolgozni. Most már ez sem megy. Megint esik az eső. A kávézóban találkoztam Spelával és a fiával. Úgy láttam rajtuk, hogy napok óta éheznek. Elmentem velük a vegetáriánus étterembe és kifizettem az ebédjüket a pénzből, amit a kurvára költöttem volna. Aztán moziba mentem, megnéztem egy amerikai akciófilmet, a "Tarzan"-t. (...)

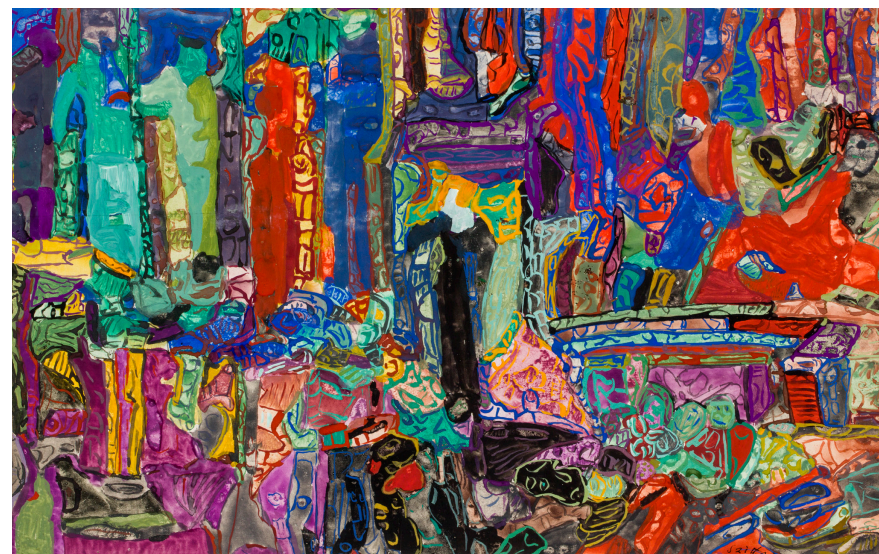
Szegény [német dadaista Viking] Eggelinget könnyű az orránál fogva vezetni. Találkoztam [az újságíró és könyvkiadó Hugo] Zederrel, a csinos drezdai fiúval. A púpos [festő Erich] Bloch körbenéz a kávézóban (pislog mindenfelé, hogy hol tehetné fontossá magát). A kávézóban mindenki rá van függve a prostituáltakra. Ott például [az író] Karl Otten keres magának valakit. A kávézó tele van futtatott kurvákkal. Az ember már bárkivel lefeküdne, de ebben a kávéházban egy olyan nő sincs, akivel szívesen ágyba bújnék. És egyetlen érdekes ember sincs itt. Szomorú a helyzetem.

[Az író Johannes] Nohlnak rosszul megy a sora. Most írt nekem egy levelezőlapot. [A festő és műgyűjtő Richard] Goetz fut át a kávéházon. Megérkezett Mariechen két csinos húga. Maya Ekkarts pedig a törzshelyén a sarokba hány.

(...)

Tartok tőle, hogy holnap hazajön a főbérlőm. Frankl asszony megpróbálja eladni a regényemet.

Szittyta Emil naplója, Berlin, 1922. augusztus–1923. augusztus. Német nyelvű kézirat gépiratmása.
DLA, ltsz. 80.1863

Szittyta Emil: *Diva a kabaréban*, dátum nélkül
Gouache, papír, 255×420 mm
Magángyűjtemény

6. dokumentum

Szittyá Emil: "Marc Chagall (Beszéd a barátai ellen)" (1922)

Minden kisvárosban van valami fukarság, különösen az oroszokban (amelyek csak magukba néznek). Gőzölgő vérfoltok, beesett szemű, sovány emberek, kínzó félelmek, árnyak és lidércfények népesítik be. De Wilna [ma Vilnius, Litvánia], ez a nyomorúságos zsidó porfészek egyszer megengedte magának azt a pazarlást, hogy világra hozza Marc Chagallt.
(...)

Egy napon ez a zöldesvörös szemű zsidó fiúcska (aki néha úgy viselkedett, mint egy marionettbábu) ráeszmélt, hogy ő maga Wilna városa. Wilna-Chagall ettől nagyon megijedt, ingyencfalatként gondolt magára, és visszahúzódóvá vált. Olyannyira, hogy csak ünnepnapokon mutatkozott.

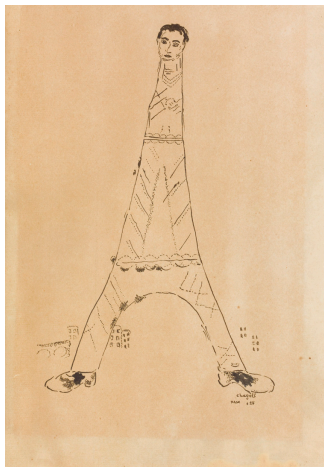
A gesztusok?

A gogoli himnuszok e misztikus légkörét árasztó orosz kisvárosokban a zsidó lányok elveszítik keleti pompájukat, kerülnek mindenkit, kétségbeesetten sóhajtoznak, hátrálnak, félnek az örültekházától, úgy képzelik, felakasztják őket, léptük dekadensen átszellemült, mindig fehérbe öltöznek, és olvassák az orosz klasszikusok minden könyvét (például Dosztojevszkijtől az "Ördögök"-et [Stanisław] Przybyszewski-szósszal leöntve).

És akkoriban Wilna-Chagall csak barna és fehér színekben pompázott, (...) [és] a vámos Henri Rousseau-ra hasonlított.
(...)

Aztán az történt, hogy Wilna-Chagall a francia költő, Blaise Cendrars préríjére keveredett. (...) Hirtelen ólomfesték lobogott az égen. Wilna-Chagall, aki megőrült Párizsban, nem tudta, mit gondoljon Cendrars gesztusairól.

Itt kezdődik Wilna-Chagall művésze. Lassú mozdulatok (Oroszországban az emberek gyakran, túl gyakran belefáradnak az életbe), majd játék a színekkel – pont mint az elkényeztetett fiúk képzeletében (ő, ez a színek zenéje, amely kalandvágóvá teszi a félénk embereket).

Marc Chagall: *Ilarie Voronca*
portréja, 1927
Tus, papír, 285×180 mm
Dr. Kovács Ádám gyűjteménye

Emil Szittyá: „Marc Chagall (Eine Diskussion gegen seine Freunde),” *Der Querschnitt*, 2. évf. 3. szám (1922): 205–207.

Lakcímek

- 1. 4, rue Saint-Étienne-du-Mont (1912)
- 2. 4, rue de Savoie (1912–1913) – egyúttal a *Les Hommes nouveaux* szerkesztői címe
- 3. 4, rue Vandamme (1927. nyár – 1930. április)

- 4. 7, rue Vandamme (1930. április – 1931. március) – egyúttal a *Die Zone* szerkesztői címe
- 5. 7, rue Léopold Robert (1931. március – 1945)
- 6. 52, rue Sablière (1945. február – 1946)
- 7. 149, rue du Château (1947-től)

Törzshelyek

- 8. Café du Select, 99, boulevard du Montparnasse
- 9. Café du Dôme, 108, boulevard du Montparnasse
- 10. Café des Deux Magots, 6, place Saint-Germain-des-Près

Munkahelyek

- 11. Théâtre du Châtelet, 1, place du Châtelet
- 12. A *Die Zone* szerkesztősége

7. dokumentum

Szittyá Emil: "Párizsi napló" (1928–1929)

1928

Május 26.

Nagyon ideges vagyok, de ma végre megkaptam a személyi igazolványomat. Döbbenetes, hogy az állam számokkal helyettesít téged. Egy kiállítás rendezek [a festő] Fritz Rheinnek. Sokszor vagyok együtt [a műgyűjtő Wilhelm] Uhdéval. [Az író és szerkesztő Hermann von] Weddek is itt volt. (...)

1929

Január 3.

Nem tudom, hogy fogom visszafizetni Adele [Förste színésznő] kölcsönét. Ma voltam [Marc] Chagallnál és [Hermine] Pascin Davidnál [a festő Jules Pascin felesége], és lejmolóleveleket írtam. Rettenetesen ideges vagyok.

Január 11.

Egyre reménytelenebb a helyzet. Ki vagyok merülve. Tegnap lehúztam 10 frankot Davidról, és meghívott vacsorára. Mi lesz ma? Hasfájásom van. A mocskok Weddekop egy fillért sem küldött

Január 12.

A mocskok [Alexander] Calder tegnap nem adott pénzt, viszont vett nekem egy csomag dohányt. Tegnap semmit sem ettem. (...)

Január 13.

13-a szerencsétlen nap. [Az író] Hermann Hesse küldött nekem 100 frankot a lejmolólevelemre válaszul. Nagyon magányos vagyok, kint pedig köd van. Fáj a hátam. Még csak $\frac{3}{4}$ van. Mit fogok csinálni egész nap?

Március 1.

(...) Talán a Triangle [kiadóval] fogok dolgozni. Ismét, vagy inkább továbbra sincs semmi pénzem. (Borzalmas!) (...)

Március 5.

[A műkritikus Adolphe] Basler üvöltözött Czóbel [Bélával], mert 40.000 frankért eladott [a filmrendező és -gyártó] Fred Kellermann-nak egy [Maurice] Utrillo-festményt, ami aztán három nap múlva már 150.000 frankért kelt el. [A szobrász Charles] Despiaux [sic] 2.000 frankot fizetett Baslernek az amerikai katalógusába írt előszóért. (...)

Czóbelnek Basler ingyen ír előszót. Elmentem [a galériás] Waldemar George kiállítására. Bolond üzletember, mint az összes lengyel zsidó. Találkoztam [Paul] Dermée-vel és [Michel] Seuphorral. Várok, de mire is?

Március 16.

Basler szétszedte a könyvemet. A Montparnasse művészeti diktátora. (...)

Március 17.

Basler megtámadott. (...)

Május 1.

Düh. Undor. Semmi pénz. (...)
A Triangle-tól kaptam 100 frankot.

Május 29.

A Triangle-tól kaptam 300 frankot. (...)

Augusztus 2.

[A szobrász Léon] Indenbaumot sikerült lehúznom 200 frankkal.

Augusztus 20.

Csáky [József] Kassákról mesélt.

November 11.

Továbbra sincs pénzem. Azt hiszem, hogy a kiadóm csődbe megy.

Szittyá Emil naplói, Párizs, 1928–1929. Német nyelvű kézirat. DLA, ltsz. 80.1865.

Emil Szittya: *Karóba húzott fejek (köztük Hitler és Mussolini)*, részlet, dátum nélkül
Színes ceruza, papír, 200×330 mm
Fonds Szittya

8. dokumentum Szittya Emil: "A gyávaságról és a siránkozókról" (1933)

A nemzeti (?)
szocialista (?)
forradalom (?)
előtt a német állam
visszafogottabban
kormányzott, így
még volt tér a
szabadságnak,
a szellemnek és az
életnek. (...) [Az
új uralkodóknak]
nincsen igazi
kötődésük a valódi
német szellemiséghez.
Szennyes csatornaként
próbálnak behatolni
a német lényegbe. (...)
A beteg Németországon
kívül még mindig
húszmillió német él,
akik még nem betegek,
akik még nem sírnak
a nyomorúságtól.

Meg akarjuk
akadályozni, hogy
a Németországon
kívül élő németek is
megbetegedjenek, és
arra törekszünk, hogy
olyan övezetet hozzunk
létre, ahol az igazi
német kultúra tovább
virágozhat. Ostobaság
máris az erkölcsi
fejlődés válságáról
beszélni. Ha egyetlen
észszerű szó is eljut
Németországba a
külföldről kiáltó
milliók hangjából,
és az felrázza az
országot, az lehet a
gyógymód Németország
számára.

Ma már nem
csak a szomorú
zsidókérdésről
van szó. Ma Európa
kulturális
értékrendje forog
kockán, és nem
hagyhatjuk, hogy
ez a maga alá
piszkító vandalizmus
elpusztítsa azt.
A siránkozás ma
gyávaság!

Emil Szittya: „Über Feigheit
und Jammerer,” *Die Zone*, 1. évf.
3. szám (1933): 2–6.

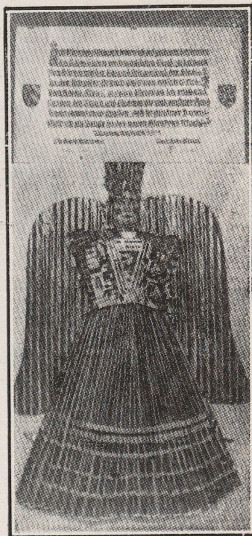

Hitler als
jüdischer Soldat

Hitler
als Chaplin

Der Kriegengel, den die Stadt
Nürnberg Hitler schenkte.

„Hitler mint zsidó katona és mint Chaplin. A háború anyala, amit Nürnberg városa Hitlernek ajándékozott.” *Die Zone*, 2. évf. 5. szám (1934): 2.
DLA, ltsz. 71.4103

Alexander Keil (Ék Sándor):
A fasiszta fenevad nem menekülhet, 1945
Litográfia, papír, 116×82 cm
Budapest Poster Gallery

A FASISZTA FENEVAD
NEM MENEKÜLHET!

Varsányi Pál: *Horogkereszt*, 1933
Linóleummetszet, papír, 470×340 mm
MNM Legújabbkori képzőművészeti gyűjtemény, ltsz. LTM.59.27

Szittyá Emil és Szittyá Erika, Párizs, 1930-as évek
DLA, ltsz. 80.3070

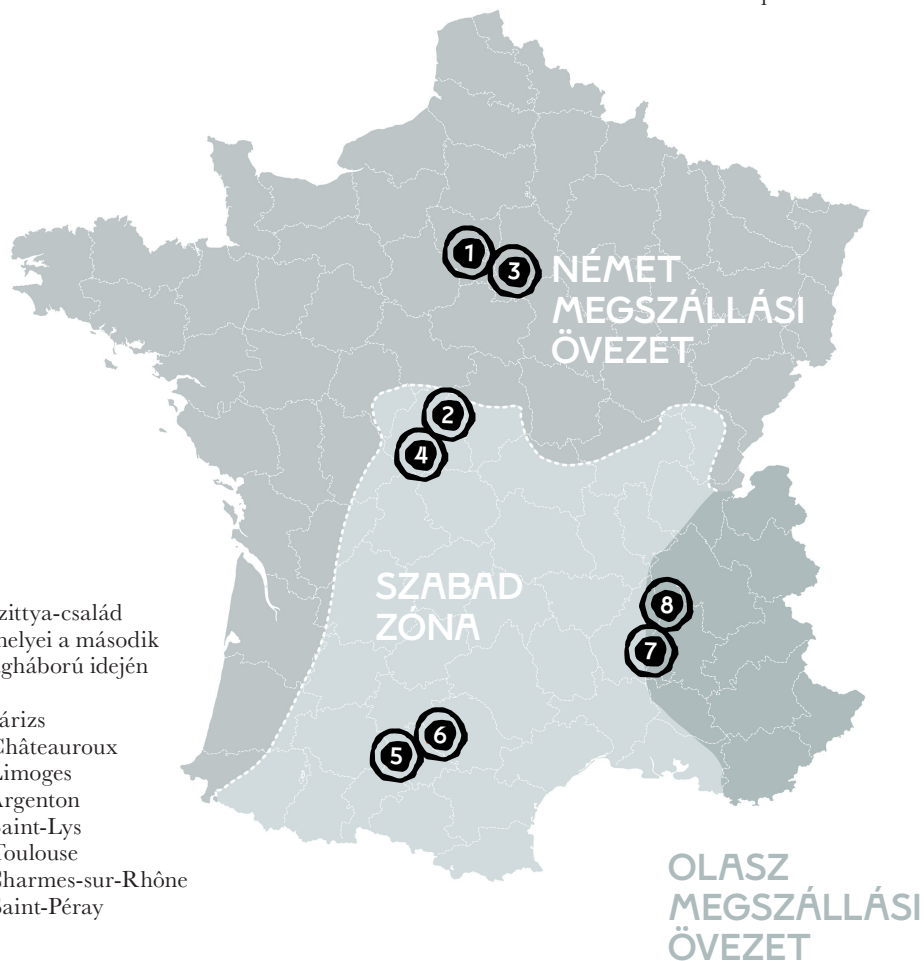
III.

A RÉGI-ÚJ FESTŐ ÉS AZ AVANTGÁRD ÖRÖKSÉGE

(1940–1964)

A dél felé menekülő tömeggel együtt a Szittyá család is eljutott a Szabad Zónába Châteauroux-n és Limoges-on keresztül, a következő évet pedig Toulouse-ban töltötték. 1940 novemberében Saint-Lysben jelöltek ki számukra tartózkodási helyet. Erika mosónőként vállalt munkát 1941-ben a svájci Vöröskereszt gyermekotthonában, Charmes-sur-Rhône-ban, ahová Jeanne került korábban. Anya és lánya is követték az otthont, amikor az még ugyanabban az évben Saint-Péray-be költözött. A Szabad Zóna 1942. november 11-i német és olasz megszállását követően Emil elhagyta Saint-Lyst, és az olasz fennhatóság alá tartozó Saint-Péray-be költözött.

Franciaország a német megszállás idején. Eric Gaba, 2008 alapján.
Forrás: Wikipedia

A Szittyá-család lakhelyei a második világháború idején

1. Párizs
2. Châteauroux
3. Limoges
4. Argenton
5. Saint-Lys
6. Toulouse
7. Charmes-sur-Rhône
8. Saint-Péray

Az olasz hatóságok, akik ragaszkodtak az általuk megszállt terület közigazgatási autonómiájának megőrzéséhez, nem voltak hajlandók antiszemita intézkedéseket bevezetni a külföldi zsidókkal szemben, és a francia hivatalnokokat is csak a francia állampolgárságú zsidók ügyében engedték eljárni.

Ez a bizonytalan nyugalmi állapot azonban 1943 szeptemberében véget ért, amikor a németek átvették az ellenőrzést a térség fölött. 1944 nyarán a gyermekotthont felszámolták, így a Szittyá család újraegyesült, de a megpróbáltatások folytatódtak. Valence-t a németek és a szövetségesek is bombázták, a család számos zsidó, külföldi és francia ismerősét lemészárolták. Hogy biztosítsa ellátásukat, Erika takarítói állást vállalt egy Peyrins-i gyermekotthonban, 1944 augusztusát és szeptemberét ott töltötte Jeanne-nal. A felszabadulás után Szittyá 1944 októberében tért vissza Párizsba, hogy lakást találjon a családnak, Erika és Jeanne csak 1945 késő tavaszán csatlakozhatott hozzá.

„Micsoda borzalmas bombázás!”
Jeanne Szittyá naplója
1943. április 12.–1945. január 15.
Fonds Szittyá

Szittya Emil: *Falu gázmaszkkal*, dátum nélkül
Gouache, papír, 310×440 mm
Fonds Szittya

Az 1930-as évek végének társadalmi-politikai törésvonalait a háború kollektív traumája és a személyes veszteségek felett érzett gyász tovább mélyítették. A francia társadalmi csoportok, a népfrontpártiak és a keményvonalas kommunisták, a Vichy-kollaboránsok és az ellenállás tagjai, az antiszemiták és a zsidók között viszonylagos közös nevezőt a németellenesség jelentett a háborút követő időszakban.

Ebben a közhangulatban Szittya kénytelen volt elhagyni a német nyelvet és kizárólag franciául publikálni – így élete végéig folyamatos fordítói és lektori segítségére szorult. Annak ellenére, hogy a francia értelmiség jelentős része kiábrándult a Szovjetunióból a sztálini tisztogatások, a Molotov-Ribbentrop-paktum, majd pedig Kelet-Európa erőszakos szovjetizálása miatt, Szittya továbbra is lojális maradt a francia Kommunista Párthoz.

Elsősorban a párt kulturális szervezete, a Francia-Szovjet Baráti Társaság keretében szervezett jótékonyági eseményeket: kiállításokat francia és orosz művészek részvételével, valamint a dübörgő húszas évek legendás montparnasse-i báljainak szolidabb utódait.

Politikai elköteleződése nem gyakorolt hatást jellegzetes írásmódjára. Továbbra is anekdotikus esszéket közölt az első világháború előtti és a két világháború közötti avantgárd nagy alakjairól, többek között "Notes sur Picasso" (Jegyzetek Picassóról, 1947), "Marquet parcourt le monde" (Marquet bejárja a világot, 1949) és "Soutine et son temps" (Soutine és kora, 1955) címmel. A francia kollektív emlékezet kollaborációval kapcsolatos dilemmái Szittya művészeti írásaiban is megjelentek: Albert Marquet (1875–1947) értékelésekor a festő művészi teljesítménye mellett a megszállás alatti emberséges magatartására is kulcsfontosságú szempontként tekintett (lásd a 9. dokumentumot). Az avantgárd nemzedék posztumusz kánonját és a kulturális emlékezetpolitika formálását célzó gesztusokként is értelmezhető, a szemtanú nézőpontjából írt visszaemlékezései részben saját pozíciójának biztosítására irányultak, azonban a háború előtti időszak krónikásaként sem sikerült igazán kilépnie a marginális szerepből.

Hasonló motivációk mentén működött közre a senlisi Séraphine Louis (1864–1942) 1962-es retrospektív kiállításának megszervezésében (lásd a 10. dokumentumot) – a naív festőnő Szittya saját festészetére is hatott. Blaise Cendrars hallalakor a "Mercure de France" hasábjain közölt nekrológiára Csáky József levélben reagált: a levél nosztalgikus hangvétele mögött felvillannak a művészeti mező emlékezetpolitikai jellegű vetélkedései is (lásd a 11. dokumentumot).

480 FRANCS
 NOM SZITTYA
 Prénoms Emile
 Né le 18-8-1888
 à Budapest (Hongrie)
 de Sarajévo
 et de Regina Spats
 Nationalité Hongroise
 Situation de famille : célibataire, marié, veuf, divorcé (1)
 Date d'entrée en France 1927
 Durée de séjour ininterrompu en France
 Profession Sans
 Adresse Paris XIV -
Avenue du château
 Délivré le 29 OCT. 1958
 par M. le Préfet d'

Direction
 de la Police Générale
 1er Bureau
 Le Préfet, Les
 et par délégation
 Le Directeur de la Police Générale
Blouvard

(1) Rayer les mentions inutiles

Szittyá Emil franciaországi tartózkodási engedélye, Párizs, 1958
Fonds Szittyá

1953-ban Szittyát súlyos személyes tragédia érte: lánya, Jeanne kerékpárbalesetben életét vesztette. Szittyá mégis befejezte legfontosabb háború utáni vállalkozását, a "82 rêves pendant la guerre 1939–1944" (82 álom a második világháború idején) című álmogyűjteményt, amely egyrészt manifesztuma Szittyá 1910-es évektől fennálló érdeklődésének a tudattalan működése iránt, másrészt a háború utáni politikai-társadalmi kiengesztelődés irodalmi gesztusának is tekinthető. Az álmok és álmódók reprezentativitásra törekvő, gondosan válogatott gyűjteményén keresztül Szittyá a háborús trauma sokféleségét dokumentálta a francia társadalom rétegeinek és a külföldiek – a honosított állampolgároktól a háborús menekültkig terjedő – csoportjainak megszólaltatásával (lásd a 12. dokumentumot).

Bár Szittyá egész életében festett, az 1922-es "Gebete über die Tragik Gottes" borítójához készített, Sonia Delaunay-Terk ihlette kompozícióját leszámítva életművének csak a második világháború utáni, mintegy kétszázötven tételű egysége maradt fenn. Szerény anyagi lehetőségei nagyban meghatározták választott eszközeit és technikáit: többnyire olcsó, könnyen hozzáférhető vízbázisú festékeket (tempera, gouache és akvarell), illetve tintát használt papíron vagy kartonon. Képeit gyakran átfestette, olykor a korábbi kompozíciót is beépítve az újabbakba. A művek viszonylagos stiláris homogenitása és a datálás hiánya miatt csupán feltételezhető, hogy festményei egész pályája során következetesen ötvözték a figuratív és az absztrakt elemeket, amelyeket élénk, tiszta színmezők tagoltak, biztosítva a kompozíciók dinamikáját.

Szittyá csak az 1950-es évek végén kezdett kiállítani, főként olyan galériákban, amelyekkel kritikusként, szervezőként vagy közvetítőként már hosszabb ideje kapcsolatban állt. 1958-ban és 1962-ben két párizsi tárlata is volt, a Galerie Gislerben, illetve a Galerie Birtschanskyban, 1963-ban a zürichi Galerie Colette Ryter-ben, 1964-ben pedig az asconai Galerie Herzogban állított ki. Festészete élete végéig az 1910-es, 1920-as évek avantgárdját foglalkoztató formai dilemmák iránti érdeklődést tükrözte, a háború utáni domináns irányzatokhoz – mint az art informel, a tasizmus vagy a lírai absztrakció – nem kapcsolódott.

Szittyá hagyatékának sorsa életének nemzetköziségét, több kultúrában való honosságát tükrözi. Özvegye döntése nyomán írásos hagyatékát a Német Irodalmi Archívum őrzi, míg festményei a francia Kommunista Párt berkeiben megismert barátja és fordítója-lekto-ra, Maurice Goldring családjához kerültek. Posztumusz kiállításai osztrák és magyar kezdeményezésre jöttek létre, de mára számos képét őrzik francia közgyűjtemények is. A német, francia és angol nyelvű szakirodalomban Szittyá jellemzően művészi vagy politikai hálózatok részeként, ismerősként, inspirációként vagy támogatóként jelenik meg. A róla írottak sosem elválaszthatók a nemzeti hovatartozásról, az internacionalizmusról és az európaiságról alkotott, folyamatosan változó fogalmainktól.

9. dokumentum Szittyta Emil: "Marquet a világ körül" (1949)

1918-ban a német művészek baloldaliak voltak, de 1933 után, amikor a hatalmas Hitler javára billent, nemzetiszocialistákká váltak. 1936-ban szinte az összes nagy művész a népfront körül csoportosult Franciaországban, de a náci

megszállás alatt ugyanők hagyták, hogy az ellenség többé-kevésbé korrumpálja őket. Ezt soha nem szabad elfelejteni, különösen akkor nem, amikor e művészeket a "nagyok" közé sorolják (nem ítéljük meg őket valódi értékük szerint). Mindig el kell ismételnünk, hogy [a szobrász Charles] Despiaux [sic!] hason csúszott a hitleristák előtt. (...) [A festő André Dunoyer de] Segonzac már elfeledte, hogy elítélték állampolgári hűtlenségért,

és képeivel ott pöffeszkedik a kiállításokon. [Othon] Friesz is ugyanezt tette volna. De a művészettörténet soha nem fogja elfelejteni, hogy ők valamilyen formában támogatták a Hitler-rezsimet. (...) [A festő Albert] Marquetnek soha nem volt köze ezekhez az emberekhez és ehhez a légkörhöz. Mindenekelőtt ember volt és maradt.

Emil Szittyta: *Marquet parcourt le monde* (Párizs: Portraits contemporains, 1949), 13–14.

Szittyta Emil: *Kompozíció*, dátum nélkül
Gouache, papír, 320×200 mm
Magángyűjtemény

Szittyta Emil: *Falu*, dátum nélkül
Gouache, papír, 300×480 mm
Fonds Szittyta

10. dokumentum Szittyá Emil levele Anne-Marie Uhdénak (1962. május eleje)

Kedves Uhde kisasszony,

tájékoztatom kell Önt, hogy Séraphine kiállítása e hónap 23-án nyílik meg.
(...)

Már 1907–1908 körül ismertem az Ön bátyját, amikor még a Montmartre-on lakott. (Bizonyítékkal: egyszer adtam Önnek egy fiatalkori fényképet az Ön bátyjáról [a festő Jules] Pascinnel a Café du Dôme-ban [Henri] Rousseau első kiállításának katalógusához.) Mivel egyike vagyok a bátyja kevés, még élő barátainak, nagyon fáj a viselkedése. Ön a jelenlétemben felajánlotta segítségét Birtschanskynak, mondván, hogy megadja neki azokat a címeket, ahol Séraphine képei találhatóak. Akkor még Ön sem volt ellene, hogy néhány képet kölcsönadjon. Nagyon meglep, hogy ilyen gyorsan megváltoztatta a véleményét, mivel Birtschansky egyáltalán nem volt ellene, hogy később egy gyűjteményi kiállítást rendezzen. A mostani kiállítást csak azért csinálom meg, mert Birtschansky nagyon tisztességesen viselkedett velem (én nem keresek rajta semmit), és mert úgy vélem, hogy ekként tisztelettel adózom az Ön bátyjának. Az előszó teljes egészében ebben a szellemben íródott.
(...)

Mivel 1964-ben van Séraphine 100. születésnapja, és Ön valószínűleg valamelyik múzeumban vagy Senlisben segít egy nagy Séraphine-kiállítás szervezésében, ezért hajlandó vagyok segíteni Önnek bátyja emlékére, mivel sok ismerősöm Amerikából, Svájcban és Németországból vásárolt képeket bátyjától, és rendelkezem a címükkel, amelyeket megadhatok Önnek

Szívélyes üdvözlettel,

Szittyá

Szittyá Emil német nyelvű levele Anne-Marie Uhdénak, Wilhelm Uhde testvérének (1962. május eleje). Megjelent: *Wilhelm Uhde. Briefe an Freunde, Künstler und Kunsthändler*, szerk. Manja Wilkens – Yves Guignard (Paris: Deutsches Forum für Kunstgeschichte, 2021), 87–88.

Séraphine de Senlis: *Szőlő és rózsák*, 1929 körül
Olaj és ripolin, vászon, 116×89,5 cm
Musée d'Art et d'Archéologie,
Senlis, ltsz. A.00.6.190

Szittyá Emil: *Virágcsokor (Hortenziák)*,
dátum nélkül
Gouache, papír, 430×265 mm
Fonds Szittyá

11. dokumentum Csáky József levele Szittyá Emilnek (1962. május 10.)

Kedves Szittyám!

Bizonyára meglepődött, hogy levelet kap tőlem.

De olvastam a Cendrars-ról szóló cikkét a "Mercure de France"-ban (amit még egyszer köszönök).

Ez kétségkívül a legjobb cikk, amit Blaise-ről írni lehetett. Olvastam a többit is, de messze nem érnek fel az Önéhez.

Bizonyos szempontból ez nem is meglepő. Maguk nagyon közel álltak egymáshoz, ami a többiekéről nem mondható el.

De ami engem nagyon meglep, az az, hogy egyáltalán nem esik szó – még a legcsekélyebb utalás sem – Cendrars egy másik barátjáról, aki, akárcsak ön, évtizedeken át elválaszthatatlan barátja volt, és aki olyan hosszú ideig nem távozott mellőle. Ez a barát én vagyok.

1912-ben ismertem meg, [az író és szerkesztő Ricciotto] Canudónál, ha jól emlékszem (vagy talán [Guillaume] Apollinaire társaságában). Ettől fogva tudtam minden tetteről, tervéről a legbelsőbb gondolataimig. Ritkán fordult elő, hogy nem találkoztunk, és ha távol volt, írt nekem. Vele együtt ismerkedtem meg könyvkereskedőkkel, kiadókkal, nyomdászokkal stb. Egyedül én voltam tanúja Raymone [Duchâteau színésznővel] való kapcsolata kezdetének... Gyakran jöttek hozzám vacsorázni a feleségével és a gyerekeivel.

Ha Cendrars-ral való barátságomról írnék Önnek, az egész életét le kellene írnom 1912-től az utolsó háborúig, amikor végleg elvesztettem a nyomát.

Mennyi közös vacsora, jó falat stb. [Fernand] Léger, [Amadeo] Modigliani, [Constantin] Brâncuși stb. társaságában. És Max Jacob... a lista hosszú lenne. Én egy alkalmat sem hagytam ki.

Azok, akik csak felületesen ismerték, akik csak futólag látták, szegényes, gyakran felületes, hamis emlékeiket mesélik.

Mondhatom, hogy csak két ember ismerte őt, akik állandó kapcsolatban álltak vele: Ön és én.

Amikor az életéről és barátairól beszéltek, nem volt kérdés, hogy közékük tartozom.

Mindig így íródik a TÖRTÉNELEM.

Feltétlenül meg akartam írni ezt önnek, aki – szintén – nagy barátja volt.

Barátsággal,

az ön Csákyja

Csáky József francia nyelvű levele Szittyá Emilnek (1962. május 10.). DLA, ltsz. 80.1953

12. dokumentum Szittyá Emil: "Férfi olcsón kapható" (1963)

Egy dél-franciaországi cukorkagyár ügynöke volt. A politika csak annyiban érdekelte, amennyiben beleavatkozott az ügyeibe. A háború tönkretette az üzletét. Ezért gyűlölte Daladier-t, aki bejelentette a hadüzenetet, később pedig Hitlert, aki bevezette a megszorításokat. Kíváncsi voltam, hogy egy ilyen férfi képes-e egyáltalán álmodni. De valóban álmodott:

Dél-Franciaország összes kis faluját bejártam a régi Citroënnel, de a mintadobozom üres volt. Minden ügyfelem azt mondta: "Mit csinálsz itt? Nincs semmi, amit eladhatnál."

Azt feleltem:
"Miért nem kapunk születéskor életjáradékot?"

Minden városban, amerre jártam, nagyáruházak nyíltak. A cégérek neonbetűkkel hirdették: "Férfi olcsón kapható."

Beléptem. Egy púpos egy romantikus bécsi dalt játszott a zongorán. Amint meglátott, abba hagyta, és rám üvöltött: "Vedd le a kalapod, ha zenét hallasz!"

Szerényen válaszoltam:
"De hát nincs is kalapom."

A púpos hirtelen buldoggá változott, és így kiáltott: "Kit érdekel! Ha zenét hallasz, elveszed a kalapod!"

Észrevettem egy másik buldogot, az megskalpolt egy vadászkéssel. Amíg dolgozott, nem szólalt meg, csak vigyorgott. Élesítette a kését, és a levegőben hadonászott vele.

Félénken mondtam:
"Csak azért jöttem be, hogy vegyek valamit."

Az a buldog, aki mindeközben nem hagyta abba a zongorázást, így ugatott:
"Itt csak kutyákat szolgálnak ki."

Az olcsó férfiakat cukorkásdobozokba csomagolták. Amint teljesen megskalpoltak, engem is becsomagoltak egy kartondobozba, és felébredtem.

Emil Szittyá: „On solde des hommes,” in: *Uő.: 82 réves pendant la guerre 1939–1944* (Paris: Allary, 2021), 186–187.

Szittyá Emil: *Lila kompozíció*, dátum nélkül
Tinta, papír, 250×325 mm.
Fonds Szittyá

Kiállítás	Kölcsönző gyűjtemények	Katalógus	Reprodukciók
Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ Petőfi Irodalmi Múzeum – Kassák Múzeum 2025. november 7. – 2026. február 15.	Antal-Lusztig gyűjtemény, Debrecen Budapest Poster Gallery, Budapest	Írta és szerkesztette: Gucsa Magdolna Fordította: Guca Magdolna, Szeredi Merse Pál	ANF Archives nationales de France, Fonds de Moscou, Pierrefitte-sur-Seine Antal-Lusztig gyűjtemény, Debrecen
Kurátor: Guca Magdolna	Deutsches Literaturarchiv, Marbach	Olvasószerkesztő: Fehér Renátó, Szeredi Merse Pál	Budapest Poster Gallery, Budapest
Kiállításszervezés: Szeredi Merse Pál	ELTE Egyetemi Könyvtár, Budapest	Grafika és tördelés: Bogdándy Gábor, Tóth Dorottya	DLA Deutsches Literaturarchiv, Marbach
Látványterv: Bogdándy Gábor	Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest		Fonds Szittya Párizs
	Fonds Szittya Párizs		HFKAM Szépművészeti Múzeum – Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Múzeum, Budapest
	Galerie Antoine Laurentin, Párizs		Dr. Kovács Ádám gyűjteménye – fotó: Borsos Mihály, Budapest
	Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ, Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtár Petőfi Irodalmi Múzeum		MNM Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest
	Szépművészeti Múzeum, Budapest: Közép-Európai Művészet-történeti Kutatóintézet Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Múzeum Magyar Nemzeti Galéria Szépművészeti Múzeum Könyvtára		Musée d'Art et d'Archéologie, Senlis
	valamint magángyűjtemények		OSzK Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ Országos Széchényi Könyvtár, Budapest
			SzM Szépművészeti Múzeum, Budapest
			valamint magángyűjtemények

Szittyá Emil megfigyelési dossziéja a francia
rendőrség (Sûreté générale) archívumában.
ANF, ltsz. 19940457/52

Szövegek © 2026 a szerzők és jogörököseik
Fordítások © 2026 Gucsa Magdolna
Szittyá Emil festményei © 2026 Fonds Szittyá
Reprodukciók © 2026 HUNGART
Kiadó: Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ
Felelős kiadó: Dr. Zsigmond Gábor, elnök

ISBN 978-963-649-059-1
Budapest, 2026

Magyar Nemzeti Múzeum
Közgyűjteményi Központ

PETŐFI IRODALMI MÚZEUM

K KASSÁK
MÚZEUM